

УДК 342.9

ВИМОГИ ДО СУДОВОГО РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ СПРАВІ

М. Труш

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна
e-mail: trushm@i.ua*

Досліджено вимоги, що ставляться до рішення суду в адміністративній справі, а також законність та обґрунтованість як основні вимоги до рішення, встановлено їх суть та співвідношення. Визначено також інші вимоги до рішення в адміністративній справі, якими є вичерпність, безумовність, справедливість та ухвалення у належній формі.

Ключові слова: рішення суду, ухвала та постанова в адміністративній справі, законність рішення, обґрунтованість рішення, безумовність рішення, справедливість рішення, дотримання процесуальної форми.

Праці вітчизняних вчених-процесуалістів висвітлюють проблему вимог до судового рішення, мають загальний характер. Деякі аспекти вимог, що висуваються до рішення суду в адміністративній справі досліджували С.В. Ківалов, О.І. Харитонова, В.М. Кравчук. Однак комплексного дослідження з цієї проблематики проведено не було.

Рішення суду є найважливішим актом правосуддя і має забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права.

Тому адміністративні суди повинні неухильно дотримуватися зазначених у ч. 1 ст. 159 КАС України основних вимог до судового рішення: воно має бути законним та обґрунтованим. При цьому варто погодитися із думкою, що оскільки під поняттям «судове рішення» законодавець розуміє як постанову, так і ухвалу, то критерій законності стосується всіх процесуальних документів, котрі ухвалюються адміністративним судом [1, с. 323].

Згідно з ч. 2 ст. 159 КАС України законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права у разі дотримання норм процесуального права.

Традиційна інтерпретація законності судового рішення не враховує нового актуального теоретичного та практичного аспекту в характеристиці цієї вимоги, як її гармонізація з ідеєю верховенства права, тому останнє залишається певною мірою доктринальним положенням. Для практичної реалізації ідеї верховенства права потрібен такий процесуальний механізм судової діяльності, що забезпечує правовий результат розгляду справ, ефективність якого пов'язана з наявністю чітких критеріїв оцінки закону (формалізацією критеріїв права), з реальним наданням суду відповідних повноважень «критикувати та доповнювати закон» (визначенням судової юрисдикції) та можливості реалізувати ці повноваження через наявні в його розпорядженні процедури судочинства (удосконаленням процесуальної форми). Сучасні підходи до вирішення цих питань у контексті реалізації судової влади мають носити інтегрований характер, що має проявлятися у наданні суду можливості інтерпретації права з погляду його природних ознак, а також правової форми та законотворення. Так, новим аспектом у розумінні вимоги законності судового рішення є його «легітимність», тобто відповідність до

наявного правопорядку, яка є складовою законності і відтворює його правосудність [2, с. 13].

Така позиція викликає неоднозначне сприйняття. За наявності в суду повноважень «критикувати та доповнювати» закон можливі зловживання та неоднакове застосування норм права. Однак, на нашу думку, надання суду таких повноважень навпаки дасть змогу застосувати до дійсних правовідносин сторін відповідні норми з урахуванням наявного правопорядку.

Зв'язок принципу верховенства права з принципом законності виявляється у тому, що основним регулятором суспільних відносин є право, виражене в нормах Конституції та законів України як нормативно-правових актів вищої юридичної сили і прийнятих на їх виконання та реалізацію підзаконних нормативно-правових актів, а також подоланні колізії правових норм та застосуванні аналогії закону й аналогії права з метою забезпечення пріоритету прав, свобод, інтересів фізичних, юридичних осіб та уникнення свавілля з боку державних органів, посадових і службових осіб [3, с. 482].

Передусім законність рішення передбачає дотримання судом положень Конституції України, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права і міжнародних договорів України, які є складовою її правової системи [4, с. 255]. Законність рішення залежить від безумовної точної відповідності до його законів та інших нормативно-правових актів, що визначається передусім правильною юридичною кваліфікацією взаємовідносин сторін та інших учасників справи [5, с. 521].

Законним є рішення, якщо воно ухвалене при точному дотриманні, виконанні і використанні норм процесуального права, а також у повній відповідності до норм матеріального права, які підлягають застосуванню до даних правовідносин, або засновано на застосуванні у необхідних випадках закону, який регулює подібні відносини, або керується загальними засадами і змістом законодавства [6, с. 10].

Підсумовуючи вищенаведене, можна ствердити, що законним вважатиметься рішення суду в адміністративній справі, ухвалене із неухильним дотриманням процесуальних вимог, із застосуванням до дійсних правовідносин сторін норм права, які підлягають застосуванню, та яке відповідає правопорядку держави.

Недотримання вимоги щодо законності судового рішення є безумовною підставою для його скасування. Так, постановою Львівського апеляційного адміністративного суду від 02 квітня 2009 р. у справі № 22-а-6408/9104 скасовано постанову Франківського районного суду м. Львова, оскільки оскаржуване рішення було ухвалене з порушенням норм матеріального права, що призвело до неправильного вирішення справи [7].

Якщо стосовно законності рішення суду у цивільній справі рекомендації містяться у постанові Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі», то щодо судового рішення в адміністративному судочинстві рекомендації вищих судових інстанцій відсутні.

Вважаємо доцільним прийняти постанову Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення в адміністративній справі», в якій визначити вимоги до рішень адміністративних судів та встановити критерії законності таких рішень.

Зокрема, необхідно визнавати законним рішення, коли суд, виконавши всі вимоги адміністративного судочинства, вирішив справу згідно з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до цих правовідносин, а також правильно витлумачив ці норми. Якщо спірні правовідносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд керується загальними засадами законодавства

(аналогія права). Якщо є суперечності між нормами процесуального чи матеріального права, які підлягають застосуванню під час розгляду та вирішенню справи, то рішення є законним, якщо судом застосовано норми, що мають вищу юридичну силу. У разі наявності суперечності між нормами законів (кодексів), що мають однакову юридичну силу, застосуванню підлягає той з них, який прийнято пізніше. У випадку встановлення суперечностей між нормами права, які підлягають застосуванню під час розгляду та вирішенню справи, судові також необхідно враховувати роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, що містяться в постанові від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя».

Відповідно до ст. 159 КАС України судове рішення має бути не лише законним, але й обґрунтованим. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Докази, покладені в основу мотивувальної частини судового рішення, мають відповідати вимогам закону про їх належність та допустимість. Рішення також може бути ухвалене на підставі обставин, що не підлягають доказуванню.

На думку В.М. Кравчука обґрунтованість рішення полягає у правильності встановлення фактичних обставин справи та правильній оцінці доказів. Від цього залежить правильність правової кваліфікації спору [5, с. 521].

На дотримання принципу безпосередності судового розгляду рішення може бути обґрунтоване лише тими доказами, що одержані у встановленому законом порядку і досліджені у тому судовому засіданні, в якому ухвалюється рішення. Неприпустимим є витребування та приєднання до справи матеріалів на підтвердження висновків і мотивів рішення після його ухвалення.

На нашу думку, обґрунтованим буде рішення, при ухваленні якого суд встановив усі обставини справи, які стосуються предмета доказування, перевірів їх доказами та дійшов до висновків, які цим обставинам відповідають.

Обґрунтованість судового рішення – його внутрішня якість, вимога щодо фактичної сторони рішення. Обґрунтованим є таке рішення, в якому відображене повне, всебічне і об'єктивне з'ясування дійсних обставин справи, їх доведеність та досягнення істинності висновків суду – відповідність до їх фактичної сторони справи і вимог закону [5, с. 522].

Насамперед, обґрунтованість судового рішення залежить від того, наскільки точно було визначено предмет доказування у справі (сукупність обставин, які мають значення для правильного вирішення спору) та наскільки повно будуть досліджені обставини, які цей предмет становлять.

Як слушно зазначає О. Шиманович, залежно від характеру відносин між сторонами сукупність юридичних фактів, що підлягають з'ясуванню у справі буде різна [8, с. 58]. Ті обставини, які в одному випадку необхідно встановити для правильного вирішення справи, можуть не мати жодного значення для правильності вирішення іншого спору. При цьому негативним є як звуження кола обставин, що досліджуються (поза увагою суду може залишитися обставина, яка є важливою для правильного вирішення спору), так і його надмірне розширення (це може призвести до затягування розгляду справи та загромождження її непотрібними доказами).

Наступною умовою обґрунтованості рішення є доведеність обставин, що мають значення для справи. Після визначення кола обставин, які підлягають дослідженню у справі, суд повинен перевірити їх доказами. Згідно зі ст. 86 КАС України суд оцінює докази, які є у справі, за своїм внутрішнім переконанням, що

ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні. Ніякі докази не мають для суду наперед встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Недотримання вимоги щодо обґрунтованості судового рішення є підставою для його скасування або зміни. Зокрема, постановою Львівського апеляційного адміністративного суду від 10.12.2009 р. у справі № 10414/09/9104 скасовано постанову Тернопільського окружного адміністративного суду, оскільки оскаржуване рішення було ухвалене не на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин справи, не підтверджених тими доказами, які були наявні у матеріалах справи та досліджені в судовому засіданні [9].

Ще однією умовою обґрунтованості судового рішення є відповідність висновків суду до обставин справи.

Обґрунтованість рішення тісно пов'язана із вимогою законності. Не може вважатися законним рішення, яке є необґрунтованим. Якщо суд неповно дослідив обставини справи, неправильно визначив справжні правовідносини сторін або прийшов до помилкових висновків, його рішення не може бути і законним.

Вважаємо, що у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення в адміністративній справі», необхідність прийняття якої обґрунтовувалася вище, варто визначити вимоги до рішень адміністративних судів та встановити критерії обґрунтованості таких рішень. Зокрема, обґрунтованим варто визнавати рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, що були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість, або обставин, що не підлягають доказуванню, а також якщо рішення містить вичерпні висновки суду, що відповідають встановленим на підставі достовірних доказів обставинам, які мають значення для вирішення справи.

У літературі міститься така вимога до рішення суду в адміністративній справі, як вичерпність. В.М. Кравчук під вичерпністю розуміє таку властивість постанови суду, яка характеризує повноту відповіді суду на всі правові питання, що були поставлені перед ним [5, с. 522]. Постанова може вважатися вичерпною лише у тому випадку, коли суд повністю вирішив спір між сторонами та не залишив поза увагою жодної вимоги позивача.

Постанова суду має також відповідати вимозі визначеності. Особливе значення ця вимога має для резолютивної частини постанови, оскільки саме в ній міститься юридичний результат розгляду справи та обирається спосіб захисту порушеного права позивача або відмовляється йому у захисті. У резолютивній частині постанови має бути чітко зазначено, чи задовольняє суд позовні вимоги, і якщо так, то повністю чи частково. В разі часткового задоволення позову суд повинен точно вказати, в якій частині позов задоволений, а в якій у задоволенні позовних вимог відмовлено. Якщо суд повністю відмовляє у задоволенні позову, він повинен чітко сформулювати, кому та у яких вимогах відмовлено.

Рішення суду в адміністративній справі має бути безумовним, тобто, не повинно ставити можливість застосування обраного судом способу захисту у залежність від настання чи ненастання певних обставин. З цього приводу влучно висловилися П.П. Заворотько та М.Й. Штефан, які зазначили, що включення до рішення умов, від яких залежить можливість його виконання, підкреслювало б необхідність перед початком виконання встановити наявність таких умов. Це призведе до необхідності проведення нового дослідження, особливо, коли між сторонами виник спір про ці умови [10, с. 87].

Хоча деякі вчені виділяють окремими ознаками точність та зрозумілість рішення суду, ми вважаємо їх елементами вимоги щодо дотримання процесуальної форми. Зокрема, елементами вимоги щодо дотримання процесуальної форми є: необхідність оформлення рішення у вигляді письмового документа, відповідність змісту та структури цього документа до вимог ст.ст. 163–165 КАС України, зрозумілість і точність викладу рішення.

Вважаємо слушною думку С.В. Сеник, згідно з якою вимогою до деяких судових рішень є також їх справедливість. Це стосується випадків, коли суд у рішенні конкретизує права і обов'язки сторін (наприклад, встановлює розмір відшкодування моральної шкоди тощо). Автор вважає, що справедливість судового рішення не протистоїть його законності, а є окремим способом її вияву [4, с. 255].

Якщо керуватися викладеним, можна дійти до **висновку**, що для того, щоб рішення суду в адміністративній справі як найважливіший акт правосуддя виконувало функцію захисту гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права, воно має відповідати вимогам законності, обґрунтованості, вичерпності, безумовності, справедливості та бути ухваленим у належній формі.

З метою удосконалення практики ухвалення адміністративними судами судових рішень потрібно прийняти постанову Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення в адміністративній справі», в якій визначити вимоги до рішень адміністративних судів та встановити критерії їх законності та обґрунтованості.

Список використаної літератури

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Науково-практичний коментар ; за ред. С.В. Ківалова, О.І. Харитонової. – Харків : ТОВ «Одіссей», 2005. – 552 с.
2. *Фазикош Г.В.* Судове рішення в цивільному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Г.В. Фазикош. – Харків, 2008.
3. *Підвальна М.З.* Місце принципу верховенства права в системі принципів адміністративного судочинства / М.З. Підвальна // Актуальні проблеми юридичної науки : збірн. тез Міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання», м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 р.
4. Цивільне процесуальне право : навч. посібник / С.В. Сеник, Р.Я. Лемик. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 424 с.
5. *Кравчук В.М.* Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України / В.М. Кравчук. – Харків : Фактор, 2011. – 800 с.
6. *Шиманович О.М.* Судові постанови у цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / О.М. Шиманович. – К., 2005.
7. Постанова Львівського апеляційного адміністративного суду від 02 квітня 2009 р. у справі № 22-а-6408/9104. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3497339>
8. *Шиманович О.* Вимоги, що пред'являються до судового рішення в цивільному процесуальному законодавстві / О. Шиманович // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 11. – С. 58.
9. Постанова Львівського апеляційного адміністративного суду від 10.12.2009 року у справі № 10414/09/9104. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7263786>
10. *Заворотько П.П.* Судове рішення / П.П. Заворотько, М.Й. Штефан. – К., 1971. – 188 с.

**ТРЕБОВАНИЯ К СУДЕБНОМУ РЕШЕНИЮ
ПО АДМИНИСТРАТИВНОМУ ДЕЛУ**

М. Труш

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

Статья посвящена исследованию требований, предъявляемых к решению суда по административному делу. Исследованы законность и обоснованность как основные требования к решению, установлены их суть и соотношение. Определены также другие требования к решению по административному делу, которыми являются полнота, безусловность, справедливость и принятие в надлежащей форме.

Ключевые слова: решение суда, постановление в административном деле, законность решения, обоснованность решения, безусловность решения, справедливость решения, соблюдение процессуальной формы.

**REQUIREMENTS FOR THE JUDGEMENT
IN THE ADMINISTRATIVE CASE**

M. Trush

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str. 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The article deals with requirements related to the court's decision in the administrative case. The author researches legality and reasonableness as the basic requirements for a decision; their essence and correlation are ascertained. Other requirements for the judgement in the administrative case are: exhaustiveness, certainty, fairness and approval in due form.

Key words: judgement, decision and resolution in the administrative case, legality of the decision, reasonableness of the decision, fairness, compliance with procedural form.

*Стаття: надійшла до редакції 07.12.2012
прийнята до друку 14.01.2013*